

De dokter als placebo

Dr. Wim Dekkers
Sectie Ethiek, Filosofie en
Geschiedenis van de Geneeskunde

Michael Balint: The Doctor, his Patient and the Illness (1957)

- de dokter als medicijn (metafoor)
- farmacologie van de dokter
 - welke vorm, dosis, bijwerkingen, allergieën
- de dokter als placebo
- de dokter als medicijnman
- "de dokter" is een abstractie
 - context

Placebo

- 'zuiver' placebo: onwerkzaam middel
 - nep-pil
- 'onzuiver' placebo
 - vitaminen
 - nep-ingreep
 - sham surgery
- woord, gedrag, de persoon van de dokter
 - iedere (be)handeling
 - placebo's
 - werkzame middelen (pijnstillers, anxiolytica, antibiotica,)

Placebo-effect

- integraal onderdeel van iedere therapeutische handeling
- "de verandering in de ziekte-toestand van een patiënt, die wordt toegeschreven aan het symbolische belang van een behandeling in plaats van aan een farmacologische of fysiologische eigenschap ervan" (*Geneesmiddelenbulletin* 31, januari 1997)

Scepsis

- "Veel mensen hebben kennelijk behoefte aan een medicijnman, aan iemand die het grote kwaad dat hen bezoekt uitdrijft" (Borst, MC, 8 juli 2010)
- "Alle behandelingen en alle diagnostiek moeten evidence-based zijn en daarmee zijn gegrondvest op natuurwetenschappelijke principes".
 - rationalist
 - reductionist: holisme heeft nul komma nul bijgedragen
 - tegen placebogebruik

Placebo, vertrouwen en communicatie

- "Placebo gaat niet om het voorschrijven van een nep-pil of een nepbehandeling, maar om het geven van aandacht en het wekken van vertrouwen" (Jozien Bensing, *De Volkskrant*, 25 september 2010)
- het placebo-effect moet een grotere rol gaan spelen in de gezondheidszorg, want het vergroot het succes van een behandeling
- communicatie: verbaal en nonverbaal

Raad voor de Volksgezondheid en Zorg Vertrouwen in de arts (2007)

- “De patiënt is in zijn relatie met de arts kwetsbaar” (p. 15)
- “De patiënt moet de arts kunnen vertrouwen” (p. 7).
- “Vertrouwen is niet vanzelfsprekend, maar moet worden verdiend” (p. 3)
- “geen blind vertrouwen” (p. 16).
- “Of de arts het vertrouwen van zijn patiënt wekt, hangt af van zijn reputatie, van zijn prestaties en hoe hij overkomt” (p. 16)
 - vakspecifieke kennis en kunde
 - communicatief, eerlijk en betrouwbaar?
 - professioneel?

Medische professionaliteit

- “Het geheel van waarden, gedragingen en relaties dat het vertrouwen in artsen schraagt. De arts wendt zijn kennis, klinische vaardigheden en beoordelingsvermogen aan voor de bescherming en het herstel van de gezondheid van zijn patiënten. De hiervoor noodzakelijke relatie tussen arts en patiënt is gebaseerd op wederzijds respect, individuele verantwoordelijkheid en adequate verantwoording” (RVZ, 2007, p. 32).

De ‘goedheid’ van de arts: oud thema

- “... some patients, though conscious that their condition is perilous, recover their health simply through their contentment with the goodness of the physician” (Hippocrates, *Precepts VI*)

Arts als vriend?

“Why is it that I owe something extra to my physician, and that I do not acquit myself of all obligation to him by paying him his fee? It is because they pass from physicians into friends, and lay us under obligations, not by the skill which they sell to us, but by kindly and familiar good will. [...] Suppose that my physician has spent more consideration upon my case than was professionally necessary; [...] that among the numbers who called for him I was his favourite case; and that he gave the others only so much time as his care of my health permitted him: I should feel obliged to such a man not as to a physician, but as to a friend” (Seneca (ca. 1 v. Chr. – 65 na Chr.), *On Benefits*, VI, 16-17).

Genezende kracht van woorden (Laing Entralgo, Ratler, Sharp, 1970; Spiro, 1986)

- Asclepiades (124-40 v. Chr.): bekend om zijn eloquentie en zijn therapieën
 - kon (schijn) doden tot leven wekken door te declameren
 - “Where other doctors took the pulse, palpated the chest, and grimly predicted doom, the great physician had only to say the word and the patient recovered” (Vivian Nutton, 1985).
- Jean-Baptiste Molière (1622 – 1673): *De ingebeelde zieke*

Arts als God, engel, mens en duivel Hendrick Goltzius (1558-1617)

Ethiek van placebogebruik

UMC St Radboud

American Medical Association (2006)

- ethics policy that categorically prohibits the deceptive use of placebos in clinical practice (2006)
- hesitant: two empirical questions (Franklin G. Miller & Luana Colloca (*AJOB* 9 (12), 2009: 39-47)
 - clinically significant benefit?
 - without the use of deception?
- against: "A duty to deceive" (Bennett Foddy, *AJOB* 9 (12), 2009: 4-12)
 - under the condition that they are effective
 - placebos are never harmful
- against (Howard Brody (*AJOB* 9 (12), 2009: 13-15)

UMC St Radboud

"The Lie That Heals" (Howard Brody, *Ann Int Med* 1982;97:112-118).

- placebo effect: an integral part of the doctor-patient-relationship" (p. 112)
- "physicians can use nondeceptive means to promote a positive placebo response in their patients" (p. 112)
- "The placebo effect pervades much of medical practice even when no placebo is used" (p. 112)
- "The placebo, as traditionally used, could be called the lie that heals. But a satisfactory understanding of the nature of the placebo effect shows that the healing comes not from the lie itself, but rather from the relationship between healer and patient, and the latter's own capacity for self-healing via symbolic and psychological approaches as well as via biological interventions" (p. 117).

UMC St Radboud

Placebo

- "an epithet given to any medicine given more to please than to benefit the patient" (*Hooper's Medical Directory*, 1811)
- tegenstelling tussen 'to please' en 'to benefit'?

UMC St Radboud

Placebo ergo sum. Naar een antropologische interpretatie van het medisch handelen (S. van der Geest, *MC* 50;1995:1659-1663)

- Sum ergo placebo: omdat ik mens ben is mijn leven een aaneenschakeling van placebo-effecten
- placebo-effecten zijn een essentieel onderdeel van elk medisch handelen
- onderscheid tussen specifieke en non-specifieke effecten is problematisch
- placebo-effect: geen toevoeging of onverklaarbaar deel van het genezingsproces, maar "het *hart*, het meest gewone van het menselijk zijn" (p. 1663)
- Merleau-Ponty, Buytendijk: 'corps-sujet'
- belang van non-specifieke (placebo-)effecten is in de geneeskunde onvoldoende onderzocht

UMC St Radboud

De dokter en het placebo-effect

- bejegening
- interesse in de patiënt en diens levensverhaal
- persoonlijke benadering
- aandacht
- vriendelijkheid
- sympathie
- optimisme
- enthousiasme
- empathie
- betrouwbaarheid
- communicatie

UMC St Radboud

De dokter en het placebo effect

(Chaput de Saintonge, Herxheimer, *Lancet* 1994, 344: 995-998)

- sociale aanzien van de arts
- reputatie als succesvol dokter
- inrichting van de praktijk
- ambiance
- gebaren
- aanraken
- woorden

The silent healer (Bensing & Verheul,

Patient Education and Counseling 80;2010:293-299)

- combinatie van placebo-effect-onderzoek en communicatieonderzoek: "a happy marriage"?
- "black box of the physicians healing power"
- focus op de rol van communicatie in placebo-effecten
 1. klassieke conditionering
 2. (manipuleren van) positieve en negatieve verwachtingen (Verheul, Sanders, Bensing, (*Patient Education and Counseling* 80;2010:300-306
 3. stress- en angstreductie
- arts-patiënt-relatie speelt een werkzame rol

Empathie, bestaat ze nog? (Frans Derksen, 2010)

- pleidooi voor een empathische grondhouding bij het opbouwen van een vertrouwensrelatie met patiënten:
- "de houding waarbij de huisarts als basis voor de relatie met zijn patiënt [...] bewust gebruik maakt van empathische gesprekstechnieken, waarin het waarnemen en begrijpen van de wereld van de ander en het communiceren over en toetsen van deze wereld een belangrijke rol spelen" (p. 122)
- een dergelijke empathische grondhouding is effectief

Waarom vertrouwen? Kwetsbaarheid!

- vertrouwen: basis van vriendschap en politiek: het smeermiddel van de samenleving (Aristoteles)
- van oudsher: patiënten moeten hun dokter (kunnen) vertrouwen
- recentelijk: dokters moeten hun patiënten kunnen vertrouwen (Katz, *The Silent World of Doctor and Patient*, 1984)
- deugd van betrouwbaarheid ('trustworthiness'): te vertrouwen, vertrouwen wekkend
- kwetsbaarheid van de patiënt
- patiënt extra kwetsbaar door de dokter te vertrouwen (DuBose, 1995)

Kwetsbaarheid

- relatief nieuw concept
- specifieke groepen
 - kinderen en ouderen
 - specifieke aandoeningen
 - geen informed consent kunnen geven
 - hoe minder autonoom, des te kwetsbaarder
- wezenlijk voor het menselijk bestaan (Levinas)
 - autonomie niet tegenover kwetsbaarheid en afhankelijkheid
 - kwetsbaarheid van patiënt én dokter

Zorgethiek

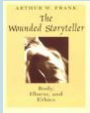
- zorg is een wezenlijk kenmerk van het menselijk bestaan
- relationeel mensbeeld
 - lichamelijke, kwetsbare, zorgbehoeftege wezens
 - afhankelijkheid niet negatief gewaardeerd
 - zorgrelatie is vertrouwensrelatie

Arthur Frank, *The Wounded Storyteller* (1995)

IQ Scientific Institute for Quality of Healthcare

- “Telling stories of illness is the attempt [...] to give a voice to an experience that medicine cannot describe” (p. 18)
- gewonde ziener/profeet
- Tiresias: diens blindheid gaf hem ‘narrative power’ en de gave van het voorspellen
- (oudere) patiënten met een chronische aandoening
 - ervaringsdeskundigheid

UMC St Radboud

25

H. Nouwen, *The Wounded Healer* (1990)

IQ Scientific Institute for Quality of Healthcare

- Cheiron: de gewonde heler
- zorgverleners moeten hun eigen gewond-zijn (kwetsbaarheid) accepteren
- “the physician’s need to allow our own injuries to increase the potency of our care of patients, to allow our personal experiences to strengthen the empathic bond with others who suffer” (R. Charon, 1994).

UMC St Radboud

26

Placebo's en placebo-effecten

IQ Scientific Institute for Quality of Healthcare

- “The placebo is only a convenient symbol for what the healer can do” (*Spiro, Doctors, Patients and Placebos*, 1986, p. 244-245)
- niet alleen bij vage klachten/ingebeelde aandoeningen
- niet alleen bij bepaalde persoonlijkheidstypen
- placebo-effecten
 - kunnen niet worden uitgeschakeld
 - dienen niet te worden uitgeschakeld
 - dienen positief te worden aangewend ten behoeve van het welzijn van patiënt
- gedicht van Dr. Placebo

UMC St Radboud